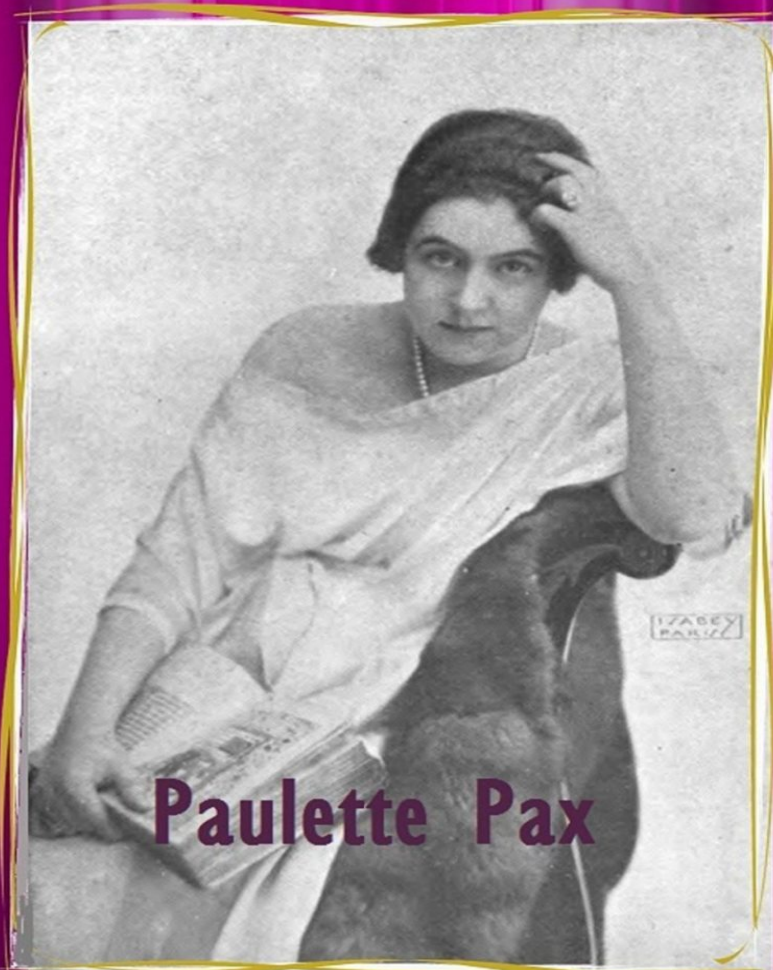

DENÍK
francouzské herečky
za bolševického teroru
1917-1918

Paulette Pax

Splendidum družstvo

Deník francouzské herečky za bolševického teroru 1917-1918

PAULETTE PAX

Splendidum družstvo • Vražné, Hynčice

Deník francouzské herečky za bolševického teroru 1917-1918

Copyright © Paulette Pax, 1916

Translation © Petra Mayerová, 2021

Czech Edition © Splendidum družstvo

Vražné, Hynčice, 2022

První el. vydání

ISBN 978-80-7681-150-8 (EPUB)

ISBN 978-80-7681-151-5 (MOBI)

ISBN 978-80-7681-152-2 (PDF)

Podle francouzského originálu *Journal d'une comédienne française: sous la terreur bolchevik, 1917–1918* od Pauletty Paxové, přeložila Petra Mayerová.

Na titulní straně obálky je použita fotografie Pauletty Paxové.

Obsah

30. prosince 1916
31. prosince 1916
25. února 1917
28. února 1917
12. října 1917
19. října 1917
26. října 1917
12. listopadu 1917
10. prosince 1917
20. prosince 1917
12. ledna 1918
6. února 1918
10. února 1918
23. února 1918
2. března 1918
10. března 1918
9. dubna 1918
2. května 1918
10. května 1918
14. května 1918
6. června 1918
7. července 1918
20. července 1918
6. srpna 1918
9. srpna 1918
22. srpna 1918
25. srpna 1918
31. srpna 1918

10. září 1918

23. září 1918

28. září 1918

30. prosince 1916

Po představení v Michajlovském divadle v Petrohradě trval velkovévoda Dimitrij, bratranec cara a syn velkovévody Pavla, na tom, aby byl představen umělcům.

Ke mně byl trošku sarkastický: „Máte krásné šaty, mademoiselle!“ dovolil si mi říct. „Není to strojová výroba?“

Pro čest francouzského obchodu jsem s krásným dvorným pukrletem odpověděla, že šaty jsou zcela ručně šité. Dodala jsem: „Moji kolegové jsou velmi potěšeni, že se mohli s vaší výsostí setkat, s velkovévodou, který je u dvora tak proslulý, ale na francouzských představeních se objevuje příliš zřídka.“

Dimitrij se na mě podíval se zvědavostí.

Všichni obdivujeme jeho elegantní postavu, jeho výjimečnost. Je velmi mladý, ale zaráží mě jeho bledost. Jeho přátelskost je opravdová, ale z jeho očí se zdá, že je myšlenkami jinde. Často se zastavuje, aby si se mnou popovídal, jako by mu to dělalo zvláštní potěšení. Velkovévoda také pokynul Renée Balthě, která se mnou dnes hrála divadlo, a najednou se nás zeptal: „Půjdete se mnou dnes dámy večer na večeři?“

Jeho hlas je suchý a intonace mě překvapuje. Dodává: „Pořádám večeři v Mramorovém paláci.“

Pozvání bylo lákavé. Tyto večere jsou proslulé nebývalým luxusem. Předsedat bude bezpochyby skvělá baletka Karali, Dimitriova milenka. Na Balthu a na mě se už dívala se závistí.

Náhle velkovévoda dodal tónem, který zvažněl, ba dokonce se stal podivným: „Bude to historická večere.“

V tu chvíli se však představily další dámy. Na otázku jsme neměly čas. S kamarádkou se na sebe díváme se stejnou úzkostí. Jakým tónem bylo vysloveno slovo “historická”! V této podivné zemi je příliš mnoho historických hodin. A dnes jsem velmi unavená. Baltha je také unavená.

Ach, nějaká nová, nákladná akce, nějaké orgie, které tito korunní princové umějí uspořádat, aby rozptýlili svou neurastenii! Rozhodně nepojedeme. Přesto jsme trochu zvědavé, co se stane...

To se dozvíme zítra.

31. prosince 1916

Je to možné?

Proslýchá se, že včera večer v Mramorovém paláci, uprostřed, “historické” večeře, velkokníže Dimitrij zabil Rasputina...

Rasputin!

Rasputinova smrt znamená naprostý kolaps u dvora, revoluci...

5. ledna 1917

Přesně tak, Baltha a já jsme unikly jen o vlasek... Nebylo šílenstvím odvážit se zaútočit na tohoto velkého oblíbence císařovny, na tuto záhadnou postavu, která zde vedla politiku?

Říká se, že car zakročil a že velkovévoda, který vraždu spáchal, je vypovězen do Persie. Ale mám dojem, že se lidem nesmírně ulevilo, že Rasputin skončil. O atentátu mluví všichni, dokonce i v divadle.

Rozhodně tento pohledný velkovévoda, jehož přítomnost zůstává v mé paměti nezapomenutelná, svým tragickým gestem změnil mnoho věcí v této zvláštní zemi. V Petrohradě panuje neobvyklé vzrušení. Houfují se čtyři kozáků. Výlohy obchodů jsou

narychlo zavřené, aniž by si kdokoli uvědomil, jaké nebezpečí přesně hrozí.

Hrozí nějaké nebezpečí?

V Michajlovském divadle se hraje jako obvykle. Dokonce zkoušíme nové představení *Idée de Françoise*. Náš malý soubor, který tvoří Henriette Roggers, Lucienne Roger, Renée Baltha, André Dubosc, Francen, Hasti, Colin a já, pracuje se stejným zápalem.

Nikdo nemá žádné bližší informace; víme jen, že na ruské straně se válka nevyvíjí dobře a ani na francouzské frontě nedochází k žádnému pokroku.

Změní něco vražda Rasputina?

Přítel, kterého jsem navštívila v Hotelu de l'Europe, mi potvrdil mé obavy. Hovoří se o vážných potížích, bylo mi doporučeno, abych nevycházela ven.

24. února 1917

Šla jsem do divadla na generální zkoušku hry *Françoise's Idea* a musela jsem projít přes kontrolu dvou mužů z ruské carské gardy.

Co se děje?

Je půl jedné. Je ticho. Chodníky jsou jako obvykle přeplněné lidmi. Zachmuřené slunce smutně svítí na honosnou Kazaňskou katedrálu, připomínající Baziliku svatého Petra v Římě. Počasí se chmuří, raději si odskočím koupit deštník.

Najednou se scénérie jako mávnutím kouzelného proutku změní... Místo dřívějších poklidně jezdících kočárů jsou tu ustaraní lidé, ženy mluví tichým hlasem a zjišťují nové zprávy.

Slyšíme blížící se cval koní. Lidé prchají do úkrytu.

Jsou to kozáci.

Proč jsou tady?

Kde jsou demonstranti?

Co se děje?

Kolem projíždí zlověstná skupina jezdců. Veškerý provoz je zastaven. Přeplněné tramvaje ucpávají vjezd na přilehlé koleje. Moje auto se snaží projet. Naštěstí ho dva důstojníci, kteří mě pravděpodobně poznali, doprovodili do Kaniushny. Bez toho bych nikdy nedorazila na místo. Do Michajlovského divadla jsem vstoupila poněkud neklidná.

V této čtvrti se žádný rozruch nekonal. Lidé nedůvěřivě naslouchají vyprávění o mých obavách. „Všechno bude v pořádku, o nic nejde,“ říkají.

Protestuji, protože mám jiný názor. Slyšela jsem přece šepot těch žen. Lidé nesnášejí nové boháče, jejichž bezedný luxus je urážkou. Zdá se, že zatímco se začíná nedostávat chleba, zatímco nižší třídy trpí krutou bídou, protože tolik mužů odešlo do války, příliš mnoho lidí z vyšších vrstev si vybudovalo obrovské jmění spekulacemi.

Spekuluji o všem, o zásobách potravin, o zbrojení, o vojenských dodávkách. Protože se většinou jedná o vysoké hodnostáře nebo vysoce chráněné osoby, justice do nich nemá co zasahovat.

Spravedlnost v Rusku!

To je komedie!

25. února 1917

Demonstrace v ulicích pokračují, alespoň v některých ulicích. Neustále jsem nucena nepokoje objíždět, abych se dostala na místo. Hra však stále pokračuje. Slavnostní zahájení s obvyklými pozvánkami. Velkovévodové však nejsou ve svých lóžích. Celý večer zůstávají prázdné.

Navzdory tomu, co se děje, si elegantní publikum užívá pěkný večer. Spousta šperků. Luxusní toalety. Divadlo je plné. Velvyslanci sedí na svých místech; ukazuje se sir Buchanan a pan Paléologue. Přišli, ačkoli se šušká, že válka se vyvíjí špatně. Ale v podstatě toho víme tak málo. Co víme? Ukazují nám osobnosti z kadetské strany, která stojí za všemi těmito demonstracemi. Zde je Milioukoff s poměrně těžkou postavou, ale plný energie s krátkým šedým knírkem.

Proč mám dojem, že myšlenky všech těchto lidí jsou jinde?

Zdá se mi, že nikdo netleská, nebo jen velmi málo. Hra je však okouzlující a my do ní vkládáme veškerou svou hereckou duši. Především mám dojem, že to, co tady děláme, je směšné, že v tuto chvíli nemá smysl něco takového předvádět.

‘Pojďme pryč, nechme to všechno za sebou!’ Chce se mi zakřičet.

Co znamenají tyto diamanty, tato holá ramena, tento přepych, zatímco ve vedlejší ulici procházejí kozáci, odstrkují gestikulující muže, znásilňují ženy? Není to přehnaný kontrast?

Daumerie, naše manažerka, je nervózní. Profesionál ve svém oboru tuto vlastnost obvykle nemá. Říkala nám, že viděla ředitele divadla Teliakowského, který se zatím moc neobjeoval. Tento vysoký úředník, na němž jsme závislí, nás zřídka kdy poctil svou návštěvou. Je to typ soudního úředníka, zbytečný a domýšlivý. Nemá zájem o vážné hry. Zajímá ho pouze vaudeville.

Mám prchavé dojmy. Hra končí dobrými hereckými výkony. Když se převlékám, cítím se sebevědoměji.

Dovídám se, že vláda přijme jistá opatření. Nemůže projevit slabost, což by bylo nebezpečné.

26. února 1917

Na Newsky a u stanice Nicholas se stále bojuje. Zraněných je údajně několik set.

Co se z toho všeho vyklube?

Dav se dožaduje chleba.

A v tomto davu se ozývají také hlasy, mnoho hlasů, které žádají o mír.

Mír!

Bohužel!

Na galicijské straně jsme na ústupu. O válce kolují nejrozporuplnější zvěsti. Není možné být pravdivě informován.

Noviny se spokojí s tím, že suše informují o sděleních spojenců. Kolují však zvěsti, že německé noviny píší zcela něco jiného.

My Francouzi máme velké obavy.

Nižší vrstvy nejsou válkou zasaženy. Jsou příliš apatičtí. Do ulic je přivádí pouze nedostatek jídla. Problém se z tohoto pohledu stává znepokojivým, ale je jejich znepokojivá apatie skutečně schopna se projevit?

Naproti tomu tento problém bohaté vrstvy nezajímá. V izolaci si hromadí jídlo ve sklepích a nejrůznějších úkrytech. Šla jsem podél řeky Něvy na čaj do hotelu Medwied... Ano, na čaj... protože v moderních hotelech se stále nic nemění. Vše je předražené, ale luxus přetrvává a společenských setkání je stále mnoho.

Počasí je skvělé. Slunce je téměř horké. V této čtvrti se vše zdá být relativně klidné. V dálce se ozvalo jen několik výstřelů. Když jsem však náhle přecházela po malém mostě u kostela Vzkříšení, který vede podél kasáren, uslyšela jsem křik a uviděla důstojníka, jak ustupuje před vojáky, kteří vycházeli se zbraněmi v ruce.

Se strachem jsem běžela přes veřejný park podobný Champ-de-Mars v Paříži a to v poslední chvíli. Za mnou se strhla přestřelka. Udýchaná jsem se uchýlila na britskou ambasádu. Když se vše uklidnilo, vydala jsem se do hotelu Medwied, kde se zdáli být překvapeni mým zpožděním.

Podivná země, kde doutná revoluce, která bude možná zítra tou nejstrašnější z revolucí na světě, kde armáda, ta, která vede válku, je na ústupu, a kde přesto světský život, život v přepychu, pokračuje ve vší své povrchnosti.

Ano, ale do kdy?

Budu dnes večer hrát?

Zeptala jsem se telefonicky – telefon funguje lépe než kdy jindy – a na programu se nic nezměnilo. Když dorazím do divadla, najdu své herecké kolegy rozrušené. Každý z nich vypráví o zvěrstvech, o nichž slyšeli od jiných, že se dějí. Před jedním hotelem zastřelil policista zblízka jednoho z dělníků.

Říká se, že bratr plukovníka, který je uměleckým ředitelem v Michajlovském divadle, byl pobodán, když jednomu z demonstrantů vytrhával z rukou červenou vlajku.

Co s ním bude?

Podle zastaralého a absurdního nařízení jsme závislí právě na něm. Rusko je navíc plné uměleckých sinekur, které se udělují jako výhodné prebendy důstojníkům z císařova okolí. Naše divadlo je zamořeno těmito zbytečnými lidmi od shora dolů. U každých dveří vidíme živý plot úředníků, kteří mají za úkol je hlídat nebo jim servilně a úslužně otevírat dveře...

Všechny tyto události, které se šíří, nám sotva dodají odvahu hrát. Kromě toho, budeme moci hrát? V hledišti není skoro nikdo. Je to poprvé. Pravidla jsou jasná: pokud se sejde méně než sedm diváků, nehrajeme.

Kolik jich je? Za oponou, připraveni, ale velmi nervózní, počítáme. Jsou čtyři... ne... pět.

Situace je směšná a tragická. Je tu šestý divák. Počítáme opět s Daumeriem. Šest, ne více... Pokud jde o mě, raději bych byla sto mil odsud...

„Vstaň!“ přikázal náhle Daumerieho hlas.

Bohužel náš jevištní mistr viděl přicházet sedmého diváka, osudného sedmého diváka. A abychom respektovali tyto prokleté stanovy, hrajeme hru, ale se stejným zápalem, jako by byl sál plný.

Dokonce jsme do sebe horečně vkládali jistý druh koketérie, abychom se odlišili. Zdá se mi, že jsem nikdy žádnou roli nehrála tak dobře.

Ale před sedmi diváky, to je výsměch!

Nemůžu si pomoci, ale zírám na toho sedmého, na toho otravného vetřelce. Připadá mi děsivě ošklivý, má zacuchané vlasy, škaredé oči a špinavé ruce. Tento člověk ztělesňuje celou revoluci, která právě probíhá. Všimla jsem si, že nesedí v křesle, ale na obyčejné skládací sedačce... Proč sem přišel?

* * *

Upadla jsem do těžkého spánku, přerušovaného těmito emocemi. Ale Lydie, moje služebná, mě vzbudila brzy, příliš brzy. Prosí mě, abych vstala. Stalo se to, čeho jsme se obávali. Vojáci přešli na stranu lidí a masakrují důstojníky, kteří jim nařizují střílet do demonstrantů.

Situace v mém bytě je nebezpečná. Bydlím v přízemí a jsem těmto mužům vydána na milost a nemilost. Nastal čas přijmout preventivní opatření.

Rychle jsem nechala zavřít všechny okenice, ale s obavami jsme se dívaly skrz škvíry a snažily se zjistit, co se děje. Pluk se jistě blíží. Slyšíme těžké kroky, boty dopadají na chodník. Musí jít o sbor z Uralu nebo Sibiře, který tam byl narychlo přivezen a kterým si je vláda jistá. Nebudou váhat střílet na lidi a to, co se stane, může být kruté.

V dálce už je slyšet výstřely.

Ale k čemu je lítost, k čemu je ztrácet hlavu! I já si chci zachovat fatalistický klid, který tu má tolik lidí. Musíme udělat to, co je nejnaléhavější, tedy odstranit z tohoto přízemí vše, co je cenné. Mám drobnosti a šperky. Ve spěchu jsem se oblékla a vydala se do čtvrtého patra, abych požádala jednoho známého laskavého nájemníka, aby mi poskytl přístřeší pro to, co jsem chtěla zachránit. V takových chvílích se některé služby nedají odmítnout.

Na tomto improvizovaném a uspěchaném kroku je něco tragického a zároveň směšného, stejně jako na všem ostatním, co se zde děje. Ale to nejdůležitější je hotovo. Nyní musí být všechny východy nedobytně zadělané, protože střelba se blíží.

Jde o celkový rozvrat mého ubohého bytu. Vše se používá k hermetickému utěsnění oken do ulice: matrace, polštáře, polštářky se používají, jak jen to jde. Elektřina naštěstí funguje. Je neuvěřitelné, jak vše funguje normálně i za těchto pohnutých okolností, kdyby se mohlo zdát, že všechny služby byly pozastaveny.

Dokonce i telefon, který mi volá kvůli něčemu bezvýznamnému. Přítel, který bydlí ve vile na okraji Petrohradu, se mě ptá, jestli zítra hraju. Rád by mě viděl a chce si pronajmout místa.

Nevím, jestli bude zítra představení!

Střelba neustává. Z oken je špatně vidět.

Paula, moje kuchařka, a Lydie jsou plné dobré vůle. Zabalují obrazy a balí sošky a další drobnosti do hadrů. Výtah neustále odváží můj nábytek do čtvrtého patra do úschovy. Jsem vyčerpaná. Ta nejistota ohledně toho, co se vlastně děje, mi hrozně zatěžuje nervy.

Uchýlila jsem se do kuchyně, kde je okno zacpané hadry a my tři, moje kuchařka, moje služka a já, musíme čekat, ačkoliv nevíme

na co. Paula dá automaticky vařit vodu na čaj. Ještě nikdy jsem nepila čaj v takových podmínkách a za tak zvláštních okolností. V nedalekém domě je však velký rozruch. Co se tam děje? Lydie se jde podívat a vrací se s vyděšenýma očima.

Na nádvoří jsou skutečně demonstranti, kteří gestikulují a bijí správce. Nešťastník je bílý jako mrtvola: právě se mu ve dveřích zachytily dva prsty. Nevíme přesně, co tito lidé chtějí.

Ministr vnitra Protopopov prý nechal na střechy umístit kulometry a k nim policisty, kterým se posměšně říkalo faraoni, což znamená služebníci krále Faraona.

Není možné zjistit, co přesně se děje. Je slyšet jen veselý křik, jako by ti nešťastníci našli, co hledali. A s křikem spěchají k východu. Lydie nám sdělila, že na střeše našli dva faraony se samopalem a odvedli je. Nikdo z nás netušil, že dům slouží jako palebné postavení!

My tři tam stojíme zdrcené...

Nyní je ticho... Lydie se odváží sundat zabezdění z okna, a opatrně otevírá okenice. Ulice je opět tichá, opuštěná...

Ale v tomto přízemí se uprostřed takových událostí nedá bydlet. Pokud tito muži odejdou, přijdou jiní. Mám přátele mimo centrální čtvrť, dále od veřejných památek a bank. Požádám je o azyl na několik dní. Představuji si, že jim zavolám. Okamžitě jim volám. Rozhodně se mi nikdy nezdálo, že by telefonní služby byly tak dobře fungující. Řekli mi, že mě očekávají, ale že musím přijet okamžitě, protože město je plné násilných demonstrací.

Poněkud chaoticky jsem si sbalila balíček nejnnutnějších věcí. Ve spěchu balím tučet párů hedvábných punčoch všech barev. Nejdramatičtější okamžiky mají často i komickou stránku.

Paula a Lydie jsou při mně s láskyplnou oddaností, která se mě nekonečně dotýká. I ony mě prosí, abych, co nejrychleji odešla. O můj byt se budou starat. Jsou skromné, jsou to ženy z lidu, které jsem najala v Petrohradě. Opouštím dům a velmi obezřetně sleduji vše, co se kolem děje. Pátravým pohledem objíždím i stěny. Ulice je úplně opuštěná a na této samotě, na tomto tichu je něco tragického. Člověk si říká, jestli kulka náhle nezasviští, jestli kulomet náhle nezahřmí svou smrtící účinností, ukrytý na neznámém místě.

Bez problémů dorazím na Fourchtatskaïa, hlavní ulici, kde bydlí přátelé, které se chystám navštívit. Bydlí ve třetím patře a já u nich snad budu v bezpečí.

Jsou to okouzlující lidé, kteří mě vítají. Vysvětlili mi, že můj dům je obzvlášť v zájmu útočníků. Zdá se, že můj správce je od policie. Byl by okamžitě odsouzen, a to je to, co nám vysloužilo dříve nechtěnou návštěvu. V domě mých přátel nejsou okna zabeďněná; zvědavě se z jednoho okna koukám po okolí.

Automobily s vojáky projíždějí kolem bez přerušení. Tito vojáci jsou vyzbrojeni puškami a revolvery. Žádná další auta neprojíždějí. Bylo mi řečeno, že vláda právě zrekvírovala všechna auta.

Začne éra násilných represivních opatření? Tolik konfliktů na obzoru! Má vláda potřebné prostředky? Má morální autoritu? Všichni máme dojem, že žijeme na sopce. Lidé střílejí neustále. Kde přesně? To se nedá říct. Ale určitě střílejí. Nyní je noc. Stále se ozývají výstřely z pušek a občas se ozve zlověstné praskání kulometů.

Do domu mých přátel přinášejí lidé z města stále horší a horší zprávy. Není to přehnané? Nevím. Neodvažuji se tomu věřit. Dnes odpoledne prý výtržníci donutili starého generála, žijícího na rohu

ulic Lithine a Sergnievac, opustit město. Nebohý muž, který si byl jistý sám sebou, sotva vyšel ven, probodl ho voják, povzbuzovaný křičící ženou. Bez výkřiku upadl.

28. února 1917

Car je netrpělivě očekáván.

Car není přítomen?

Bohužel!

V Petrohradě chyběl a do města se vrací v revoluci. Všichni však říkají, že jeho prestiž už není stejná, že lidé, kteří ho tolik ctili, dokonce ho i převelice milovali, se od něj zcela odvrátili. Už není "jejich baťuška car".

Není známo, kdo bolestné vzpomínky na korunovační oslavy v Moskvě, kde se zřítily obrovské tribuny a zahynulo tolik lidí, připomněl a vrátil do mysli lidí. To bylo považováno za špatné znamení: Vláda Mikuláše II. bude vládou krve.

Zdá se, že si na tuto vzpomínku vzpomene každý z lidí. Bylo by to jako heslo. S císařovým návratem souvisel i návrat gardových pluků, jak víme, nemilosrdných vůči revolucionářům. Údajně se záměrně vrátili z fronty, kde se ruské záležitosti stále zhoršují.

Ale jak vzdálená se zdá být válka! Záleží pouze na událostech v Petrohradě. Jaké přesně události? Noviny mlčí. Mnozí z těch, kteří by rádi promluvili, byli na několik dní vyloučeni. Přesto se zdá, že revoluce postupuje. Všichni vojáci, kromě posádkových jednotek,